

Артем Харченко,

кандидат історичних наук, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

81archi19@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3314-5084>

ЄВРЕЇ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ: ЩО ІМПЕРСЬКА ВЛАДА ЗНАЛА ПРО СВОЇХ ПІДДАНИХ?

1840–1850-ті роки були важливим періодом для розуміння результатів попередньої і перспектив подальшої політики в Російській імперії у «єврейському питанні». Від першої «зустрічі» з єврейськими підданими імперська бюрократія намагалась їх «покрасити», в межах Смуги осілості. Неодноразово влада намагалась контролювати єврейські громади шляхом руйнування їхніх самоврядних інститутів або боротьби з «єврейським одягом». Дослідники часто писали про те, що імперська влада не так багато знала про своїх підданих. Аналіз джерел показує нам, що влада була достатньо поінформована про різні аспекти життя єврейського населення. Ця інформація надходила до вищих кіл бюрократії через постійну комунікацію з представниками на місцях. Важливими інформантами ставали члени єврейських громад, які мали власні мотивації та історії. Знання не означало толерантності у ставленні бюрократії до єврейських підданих. Принаймні для частини істеблішменту було характерним сприйняття євреїв, яке можна описати як орієнталізм і расизм. Однак у середині XIX ст. перевагу мали ті представники влади, які мали іншу позицію. З кінця 1850-х і до початку 1880-х рр. тривала політика «злиття», індивідуальної емансипації для євреїв, із можливістю залишити Смуту осілості.

Ключові слова: влада, євреї, імперія, орієнталізм.

DOI: 10.15407/mics2022.02.065

УДК 94 (477.52) «XIX»

© Артем Харченко, 2022

¹ J. Frankel, *Prophesy and Politics: Socialism, Nationalism, and the Russian Jews, 1862–1917* (Cambridge University Press, 1984); E. Lederhendler, *The Road to Modern Jewish Politics: Political Tradition and Political Reconstruction in the Jewish Community in the Tsarist Russia* (New York: Oxford University Press, 1989); I. Bartal, “From Corporation to Nation: Jewish Autonomy in Eastern Europe, 1772–1881”, *Simon Dubnow Institute Yearbook* 5 (2006).

Поділи Речі Посполитої в XVIII ст. потягли за собою важливий історіографічний сюжет історії ашкеназького єврейства — першу «зустріч» із Російською імперією. Однак треба зауважити одну важливу деталь: на той час до імперії вже належали території, на яких були присутні євреї. Зокрема на півдні — колишні автономії на українських землях, інкорпоровані в імперські структури. Чимало євреїв, задіяних у торгівлі або ремісництві, перманентно перебували там. Уже у XVIII ст. їх можна відшукати в списках мешканців Києва або Харкова.

А втім, у часи, коли «нова імперська історія» ще не змушувала дослідника пильно вдивлятися в локальні особливості, Джон Кліер ставив запитання: якщо наприкінці XIX ст. російські журналісти писали про єврейське життя як *terra incognita*, наскільки загадковим воно було для імперських чиновників за першої зустрічі? Наше дослідження пропонує переформулювати це запитання: у який спосіб імперські урядовці були так добре поінформовані щодо своїх єврейських підданих?

Метою розвідки є дослідження уявлень/знань імперської бюрократії про євреїв у 1840–1850-х роках. Цей хронологічний період є важливим для розуміння як попередньої, так і подальшої політики імперського уряду стосовно єврейських підданих. Зокрема щодо розпочатої у 1859 р. політики «злиття» — індивідуальної емансипації євреїв, із дозволом залишати Смугу осілости. Вважаємо, що урядовці в Санкт-Петербурзі були поінформовані щодо єврейського питання значно більше, ніж про це писали дослідники. Відповідно, ті або ті рішення імперського центру приймалися у щільних контактах із представниками влади на периферії. У цей самий період спостерігаємо поширений у середовищі імперської бюрократії специфічний дискурс стосовно євреїв, який мав орієнталістське, расистське забарвлення. Вважаємо, що досліджуваний період був транзитним між традиційною для імперії юдофобією та становленням модерного антисемітизму.

Проблема відносин єврейського населення та влади в Російській імперії є давнім історіографічним сюжетом, можливо одним із центральних в єврейських студіях. Від класичних праць Симона Дубнова та Генріха Греца, на десятиліття вперед, було закладено уявлення про імперію, яка ініціювала антиєврейське насильство й «законодавчі погроми». В цій опозиції єврейське населення зображувалось як пасивна жертва, якій лишався шлях акультурації та відмови від політичної боротьби. В середині XX ст. почалось переосмислення концепції, яку Сало Барон характеризував як «lachrymose conception» єврейської історії. В дослідженнях Джонатана Френкеля, Елі Ледерхендлера, Ісраеля Барталя імперська політика вже не зводилась до репресивних дій, йшлося про більш різноманітні стратегії поведінки єврейського населення, ніж пасивне прийняття владних рішень¹.

² J. Klier, *Russia gathers her Jews: the origins of the "Jewish Question" in Russia, 1772–1825* (Northern Illinois University Press, 1986).

³ J. Klier, *Imperial Russia's Jewish Question, 1855–1891* (Cambridge University Press, 2005).

⁴ Frankel, *Prophesy and Politics*.

⁵ B. Natans, *Beyond the Pale: The Jewish Encounter with Late Imperial Russia* (University of California Press, 2002).

⁶ E. Avrutin, *Jews and the Imperial State. Identification Politics in Tsarist Russia* (Ithaca; London: Cornell University Press, 2010).

⁷ S. Ury, *Barricades and Banners: The Revolution of 1905 and the Transformation of Warsaw Jewry* (Stanford University Press, 2012).

⁸ Y. Petrovsky-Shtern, *The Golden Age Shtetl: A New History of Jewish Life in East Europe* (Princeton: Princeton University Press, 2014); N. Meir, *Kiev, Jewish Metropolis: A History, 1859–1914* (Bloomington: Indiana University Press, 2010).

⁹ E. Said, *Orientalism* (New York: Pantheon Books, 1978); E. Said, *Culture and Imperialism* (New York: Knopf, 1993).

Одним із визначних ревізіоністів проблематики став американський історик Джон Кліер, який вивчав реакцію Російської імперії щодо несподіваних підданих — євреїв, які опинились у державі Романових із територіями поділеної Речі Посполитої². Дослідник вважав, що в подальшому «єврейське питання» визначало політичний дискурс в імперії, провокувало соціальні конфлікти³. Врешті, дослідивши початки відносин євреїв та імперії, Кліер переглянув їх розвиток після 1881 року, який в історіографії тривалий час вважали переломним моментом в історії сучасного єврейства⁴.

Новий підхід до проблеми запропонував Бенджамін Натанс, розглянувши період активної емансипації євреїв, який тривав від 1859 р.⁵ Політику імперської влади дослідник окреслив як «селективну інтеграцію» — цілком контрольований проект, взамін якого євреї мали пройти шлях акультурації. Натомість Юджин Аврутин бачив імперську політику у «єврейському питанні» суперечливою і непослідовною, без чіткого бачення місця єврейської спільноти в державі⁶. На думку дослідника, така політика формувала особливі, нелегальні стратегії представників єврейської спільноти.

Скотт Урі запропонував фокус одного з найбільших єврейських центрів імперії — Варшави, щоб пояснити, як на початку ХХ ст. у протистоянні з імперською владою народжувались нові інститути, практики, розуміння належності до єврейської спільноти⁷.

Концептуально важливими для дослідження є роботи Йоханана Петровського-Штерна й Натана Меїра⁸. Обидва дослідники спрямовують свій погляд на південь імперії, зіставляючи декларовану політику центру з реальною ситуацією на периферії. Петровський-Штерн вписує відносини імперії з єврейськими підданими у «трикутник», який склався на колишніх землях Речі Посполитої. Поки влада лишалась арбітром і по суті спостерігачем, економічні та соціальні механізми справно працювали. Єврейська спільнота була активним гравцем у цьому полі, представлена вправними бізнесменами й відчайдушними контрабандистами. Меїр обирає простір великого міста, демонструючи, як єврейська громада Києва давала собі раду у відносинах із регіональною владою.

Наше дослідження є спробою проаналізувати уявлення/знання імперської влади стосовно своїх єврейських підданих, на підставі яких провадили ту або ту політику. Важливим фокусом, як на нову імперську історію, є комунікація між центром і периферією імперської бюрократії.

Суттєвим моментом для розвідки є спроба застосовувати методологію та термінологію постколоніальних студій, що потребує короткого історіографічного екскурсу. Орієнталізм (це поняття запропонував американський дослідник Едвард Саїд⁹) можна розтлумачити як імперіалістичний «західний» підхід у сприйнятті та взаємодії зі «сходом». Важливим

¹⁰ H. Bhabha, *The Location of Culture* (London: Routledge Press, 2004); G. Spivak, *A Critique of Postcolonial Reason* (Harvard University, 1999).

¹¹ E. Thompson, *Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism* (Greenwood Press, 2000).

поясненням є те, що «захід» у своїх діях спирається на систему сили, яка освячується ідеологією. Дослідження Е. Саїда стали поворотним моментом і поштовхом до становлення постколоніальних студій — досліджень соціальних, культурних, економічних та політичних наративів, які були створені колонізаторами та колонізованими. Книжки Гомі Бгабга, Гаятрі Співак продовжили формування постколоніальної теорії та заклали підвалини її критики¹⁰. Пізніше появу постколоніальних студій Центрально-Східної Європи засвідчила робота британської дослідниці Еви Томпсон, яку критика називала фундаментальною у дослідженні регіону¹¹. Однак, зосередившись на російському колоніалізмі на Кавказі та в Середній Азії, Е. Томпсон не побачила його в європейській частині імперії. А зауваживши колоніалізм щодо українців, не помітила, що на українських землях були представлені інші етнічні й релігійні групи, зокрема євреї.

З огляду на важливу проблему дослідження, маємо повторити запитання, поставлене Гаятрі Співак: чи можуть говорити субалтерни — в нашому випадку євреї? В усіх наведених випадках, коли представники єврейських громад нібито отримували слово, наприклад, катеринославський рабин або волинський міщанин лише говорили з чиновником, який мав владу інтерпретувати їхні слова. Навіть у такий спосіб можна відчитати ті або ті стратегії поведінки, зрозуміти, що було важливим для них або що вони хотіли приховати, однак, безперечно, все одно залишається відчуття, що бракує важливого фрагмента.

Основним джерелом дослідження стала діловодна документація: листування губернських канцелярій, міських органів управління з центральними відомствами — міністерствами, Сенатом, Радою при імператорові. Серед масиву документів є запити з центральних відомств на місця, отримані на ці звернення відповіді, інструкції губернаторам щодо тих або тих питань, пов'язаних з єврейським населенням. Ці документи зберігаються як в українських архівах, зокрема в Центральному державному історичному архіві України, Державному архіві Чернігівської області, так і в архіві Історії єврейського народу (The Central Archives for the History of the Jewish People), Центральному сіоністському архіві (Central Zionist Archives) у м. Єрусалим, Ізраїль, а також у Російському державному історичному архіві у м. Санкт-Петербург, Російська Федерація. Звернення до цих архівів дало можливість виявити документи, створені центральними відомствами імперії, які в українських архівах нерідко зберігаються лише у вигляді реакцій-відповідей.

У першій половині XIX ст. центральні органи влади імперії періодично надсилали запити на місця, з вимогами надати інформацію щодо населення та економіки приєднаних земель Речі Посполитої. В історіографії саме цей момент окреслювали як першу «російсько-єврейську зустріч», маючи на увазі попередні заборони юдеям на проживання в імперії. Чиновники

¹² «О секте хасидов. С 5 апреля 1853 до 8 июля 1856», ф. 1269, оп. 1, д. 45, 147 с., Российский государственный исторический архив (далі — РГИА).

¹³ Хасидизм — релігійна течія в юдаїзмі, яка виникла у XVIII ст. як рух оновлення єврейських громад; цадик — у хасидському юдаїзмі — духовний лідер. Див. також: «О секте хасидов», ф. 1269, арк. 2–4.

¹⁴ «О секте хасидов», ф. 1269, арк. 59–62.

¹⁵ Там само, арк. 3–4.

на місцях ретельно збирали необхідні відомості, налагоджували контакти з представниками єврейських громад, іншими інформантами. Внаслідок достатньо швидко вища бюрократія імперії була обізнана щодо устрою єврейських громад, соціально-економічних моделей їх існування, релігійних течій усередині юдаїзму.

У середині XIX ст. міністру внутрішніх справ графу Павлу Кісільову, як члену комітету щодо влаштування євреїв, була надіслано записку про «секту хасидів»¹². Ця записка належить до комплексу документів, який розкриває перед нами всі перипетії занурення імперських чиновників у відносини різних течій юдаїзму в першій половині XIX ст. Міністру повідомляли, що за хасидами спостереження ведуть тривалий час. Серед інформантів були й чиновники єврейського походження. Напевно, це були так звані вихрести — особи, які повернулись у православ'я із юдаїзму. Однак інформацію також надавали безпосередньо члени єврейських громад — представники єврейської еліти, рабини. Документи містять різні версії подій, подані інформантами, що потенційно давало можливість вищій бюрократії побачити складнішу картину. До записки було додано історичну довідку, в якій названо засновника хасидизму Баал Шем Това — Ізраєля бен Єліезера, визначено ареал поширення течії, зокрема згадано Волинську губернію та Галіцію, зауважено важливу роль цадиків у течії¹³. Ще більш інформативну довідку щодо історії хасидизму та його духовного лідера мав можливість прочитати віленський, моголівський і смоленський генерал-губернатор Павел Ігнат'єв. Без сумніву, автори цих довідок не були прихильниками течії. Бешт згаданий як «невчений і навіть слабкий талмудист», але «відмінний шарлатан». Його практики охарактеризовано як «фокуси», а успіхи проповідування в Подільській губернії пояснено «грубим і неосвіченим народом»¹⁴. Іншу характеристику хасидам дав катеринославський рабин. Він мав оцінити лояльність хасидської течії щодо держави, що і зробив, у цілком негативному дусі, зокрема звинуватив цадиків у закличах не підкорятися наказам і не молитися за государів¹⁵.

Чиновники на місцях аналізували й оцінювали політику держави з питання релігійних суперечностей у єврейській спільноті. Зокрема, в одному з документів охарактеризовано політику міністра Дмитрія Блудова у 1830-х рр. Чиновник із Волинської губернії пояснював, що відмова від переслідувань хасидів у той час була пов'язана з небажанням мимоволі стати на бік іншої течії — традиційного рабіністичного юдаїзму. Тобто влада заперечувала юдаїзм як такий і не підтримувала жодну із релігійних груп. Також чиновник наголошував на фактичному провалі державної реформи, яка мала дати контроль над єврейськими громадами через інститут казенних рабинів, створений у 1835 р. Залучення до діяльності спеціально створених державою комітетів представників єврейських громад, регламентовані цими

¹⁶ Там само, арк. 5–12.

¹⁷ Там само, арк. 58–79.

¹⁸ Шхита — порядок забою тварин та птиці відповідно до кашруту – правил харчування в юдаїзмі; тфілін – елемент ритуального вбрання в юдаїзмі.

¹⁹ «О секте хасидов», ф. 1269, арк. 13 об.–14.

²⁰ Там само, арк. 17–19.

²¹ The Central Archives for the History of the Jewish People. HM F/ 777 (A–B). «Материалы по доносу раввина о существовании хасидских сект». 1836–1839, ф. 109. 1 ЭКС. 1837, д. 53, ГАРФ; The Central Archives for the History of the Jewish People. HM F/789 (A–K). «Материалы о принимаемых правительством мерах по преобразованию общественной и экономической жизни». 1850–1863, ф. 109, 1 экс. 1851, д. 4, ГАРФ.

²² The Central Archives for the History of the Jewish People. HM2/9773.2. «О правилах погребения евреев». Вильнюс, ф. 378. 1828, д. 72; The Central Archives for the History of the Jewish People. HM2/8001. «О рассмотрении форм еврейских присяг и сопровождающих их обрядов». 1844–1859, ф. 821, оп. 8, д. 382, РГИА.

комітетами покарання цадиків або тих казенних рабинів, які фактично передавали свої функції так званим духовним рабинам, не дали бажаного результату. Чиновник підсумовував, що духовні рабини діють, попри заборони, а казенні рабини не відіграють жодної ролі¹⁶. В 1843–1844 рр. представник єврейської громади Радомишльського повіту повідомляв до Київської губернської канцелярії, що в його місцевості практикують хасидські «рабини».

Звіти не обмежувались інформацією про хасидизм. У документах згадано респонси середньовічного французького духовного лідера юдаїзму Раші, а також зазначено про важливість досвіду інтеграції єврейської громади Берліна з Мозесом Мендельсоном¹⁷.

Звіти з регіонів дивують інформативною насиченістю, зокрема є згадки про особливості ашкеназьких і сефардських молитовників, розповіді про шхиту, з акцентом на важливості товщини лез ножів, описи різних форм тфілінів¹⁸. Інформанти ознайолювали чиновників з юдейським релігійним календарем, згадуючи Рош га-Шана, Суккот і Песах, повідомляли деталі з практик цадиків¹⁹. Документи містять чимало описів того, що інформанти подавали як забобони єврейського населення, наприклад віру в лікувальні властивості одягу цадиків.

Зауважимо, що відносини влади та єврейських підданих не мали одностороннього характеру. На прикладі звіту катеринославського рабина бачимо, як єврейська громада намагалася використати владу у своїй внутрішній конкуренції з хасидськими цадиками, з метою зберегти контроль над сплатами за релігійні відправи. Ба більше, у разі потенційної небезпеки єврейські громади об'єднувались у пошуках компромісу. Зокрема, в 1852 р. при міністерстві внутрішніх справ було створено Рабинську комісію, яка мала дати висновок щодо хасидизму. Попри те, що розгляд цього питання було ініційовано скаргами рабіністичних громад, можливі владні заходи проти єврейського населення ймовірно вважали небезпечними. Внаслідок головою та одним із членів комісії стали самі хасиди. У висновку комісія пояснювала, що хасидизм є лише «богословською школою», а не «сектою», діяльність цадиків не є шкідливою для моральності та громадського спокою, і зазначала, що треба віддати перевагу «морально-релігійним», а не «поліцейським заходам»²⁰.

Як бачимо, топові чиновники імперії мали достатньо детальної інформації стосовно єврейських підданих імперії, навіть щодо тонкощів суперечностей між релігійними течіями в юдаїзмі²¹. Звіти на місцях складали чиновники, однак як інформантів постійно залучали представників єврейських громад²². Збирання інформації і подання її до центральних органів влади відбувалися регулярно.

Наразі важко описати механізми відбору інформантів із єврейського середовища. Одним зі свідчень їх важливості саме в цей період є поява інституту «вчених євреїв», зокрема як радників при генерал-губернаторах у Смузі осілости. Інформантом міг стати так званий

²³ I. Bartal, *The Jews in Eastern Europe, 1772–1881* (University of Pennsylvania Press, 2005).

²⁴ Said, *Culture and Imperialism*.

²⁵ «Об улучшении быта евреев. С 6 июня 1843 по 12 апреля 1850», ф. 1269, оп. 1, д. 17, 51 с., РГИА.

²⁶ «Об одежде евреев. С 2 февраля 1850 до 9 июля 1854», ф. 1269, оп. 1, д. 36, 109 с., РГИА.

казенний рабин. І, напевно, з власних міркувань необхідні дані міг подати будь-який представник єврейської громади. Зокрема, ми бачимо такий сюжет у релігійних конфліктах єврейських громад, коли противники хасидизму ретельно повідомляли представникам влади певно більше, ніж ті могли б зрозуміти.

Поінформованість аж ніяк не означала приязні імперської бюрократії до єврейських підданих. З одного боку, імперські можновладці, як за часів Просвітництва, відчували себе соціальними інженерами. В їхніх очах трансформації єврейського населення не відрізнялись від інших соціальних проектів імперії. Щоправда, на це сприйняття нашаровувалось цілком романтичне ставлення до православного селянства, яке мало бути захищеним від прозелітизму і можливого визиску з боку юдеїв. З іншого боку, завдяки документам можна спостерігати поступове формування дискурсу, який мав орієнталістське забарвлення і виходив за межі того, що Джон Кліер та Ізраель Барталь називали традиційною православною нетерпимістю до юдеїв²³. Врешті, такі погляди стали складником виправдання для частини імперського істеблішменту, яка просувала ідею неможливості інтеграції євреїв до «російського суспільства».

Специфічна позиція у сприйнятті єврейського населення та формулюванні стратегій його підпорядкування з боку представників владних кіл Російської імперії формувалась упродовж першої половини XIX ст. Політичний, соціальний, культурний та економічний дискурси, які склались у взаємовідносинах імперського істеблішменту та єврейських підданих, мали орієнталістський характер і сприймали єврейських підданих як «інших». Прикметний і загальновідомий момент такого іншування — законодавче внесення євреїв до категорії «іногородців». Водночас, на відміну від представників народів Сибіру або Кавказу, євреї втрачав такий статус, змінивши юдаїзм на православ'я.

Однак дискурсивні практики, сформовані в першій половині XIX ст., які відбиваються в офіційних документах, не давали єврею можливості так легко стати «природним обивателем», зі зміною конфесійної належності. Документ про «покращення побуту євреїв у західних губерніях» у 1843 р. згадує про «єврейок, які прийняли хрещення», цілком у орієнталістському дусі, тож на думку спадає зустріч Густава Флобера та Кучук-Ханем²⁴: «німці за свою статтю, слабкі за своєю породою», але «гарячі за своїм темпераментом», схильні до «наймерзеннішої безсоромної розпусти»²⁵. Як бачимо, навернення у православ'я, з погляду чиновника, не відміняло «інакшості» єврейської жінки. Документ 1850 р. описує єврейський одяг як «східний», попри те, що мова йде про Київську, Подільську та Волинську губернії²⁶. «Розкішшю» в одязі пояснюється бідність місцевого єврейського населення. Насичені контрасти, начебто характерні для єврейської спільноти — бідність та економічний занепад,

поруч із шовковими сукнями жінок, хутряними шубами чоловіків, золотими та срібними прикрасами, дорогоцінними каміннями, — типовий прийом для орієнталістських описів.

Важко заперечити, що на різних щаблях імперської бюрократії особи, відповідальні за політику щодо єврейських підданих, були достатньо добре поінформовані щодо соціальних або культурних, передусім релігійних, особливостей єврейських громад. Комунікація з цих питань між різними щаблями влади — від повітових представників до міністерських кабінетів — була перманентною. Неодноразово створювані спеціальні комітети, до яких належали представники вищої імперської бюрократії, є прямим свідченням важливості для імперії «єврейського питання». Чиновники залучали до створення звітів представників єврейських громад, намагались зібрати позиції різних груп. Так само єврейські представники могли брати участь у вирішенні спірних питань, зокрема конфліктів між різними релігійними течіями. У сприйнятті своїх єврейських підданих представники владних кіл імперії демонструють те, що можна відчитати як іншування, вагомою підставою якого в першій половині XIX ст. був юдаїзм, але простежується і становлення практик, які можна окреслити як орієнталістські й расистські, де єврей є «іногородцем» і «східною людиною», з притаманними рисами в поведінці, одязі, соціальних та економічних моделях існування, які неможливо змінити конфесійним переходом.

У середині XIX ст. вочевидь перемогла та частина політичного істеблішменту, яка намагалась використати знайомий чиновникам досвід акультурації єврейської громади Берліна, залучивши як союзників тих, хто сповідував ідеї Гаскалі. З 1859 року імперія розпочинає політику, яку Б. Натанс описує як «селективну інтеграцію». Високим імперським чиновникам здавалось, що вони достатньо обізнані щодо проблем єврейських підданих, яких вони хотіли змінити через правильну організацію і прищеплення відповідальності, на нестачі яких наголошували єврейські інформанти у звітах. Попри утопічність такого підходу, питання єврейської емансипації упродовж кількох десятиліть вважали правильною відповіддю на «єврейське питання».

References

- Avrutin, E. *Jews and the Imperial State. Identification Politics in Tsarist Russia*. Ithaca; London: Cornell University Press, 2010.
- Bartal, I. *The Jews in Eastern Europe, 1772–1881*. University of Pennsylvania Press, 2005.
- Bartal, I. “From Corporation to Nation: Jewish Autonomy in Eastern Europe, 1772–1881”. *Simon Dubnow Institute Yearbook* 5 (2006).

- Bhabha, H. *The Location of Culture*. London: Routledge, 2004.
- Frankel, J. *Prophecy and Politics: Socialism, Nationalism, and the Russian Jews, 1862–1917*. Cambridge University Press, 1984.
- Klier, J. *Russia gathers her Jews: the origins of the “Jewish Question” in Russia, 1772–1825*. Northern Illinois University Press, 1986.
- — —. *Imperial Russia’s Jewish Question, 1855–1891*. Cambridge University Press, 2005.
- Lederhendler, E. *The Road to Modern Jewish Politics: Political Tradition and Political Reconstruction in the Jewish Community in the Tsarist Russia*. New York: Oxford University Press, 1989.
- Meir, N. *Kiev, Jewish Metropolis: A History, 1859–1914*. Bloomington: Indiana University Press, 2010.
- Natans, B. *Beyond the Pale: The Jewish Encounter with Late Imperial Russia*. University of California Press, 2002.
- Petrovsky-Shtern, Y. *The Golden Age Shtetl: a new history of Jewish life in East Europe*. Princeton: Princeton University Press, 2014.
- Fond 1269. Rossijskij gosudarstvennyj istoricheskij arhiv.
- Said, E. *Orientalism*. New York: Pantheon Books, 1978.
- — —. *Culture and Imperialism*. New York: Knopf, 1993.
- Spivak, G. *A Critique of Postcolonial Reason*. Harvard University Press, 1999.
- The Central Archives for the History of the Jewish People. NM F/ 777 (A-V) “Materialy po donosu ravvina o sushhestvovanii hasidskih sekt”. 1836–1839. HARF. F. 109. 1 EKS. 1837, d. 53.
- The Central Archives for the History of the Jewish People. HM F/789 (A-K). “Materialy o prini- maemyh pravitel’stvom merah po preobrazovaniju obshhestvennoj i jekonomicheskoy zhizni”. 1850–1863. HARF, f. 109, 1 əks. 1851, d. 4.
- The Central Archives for the History of the Jewish People. NM2/9773.2. O pravylakh pohrebenyia evreev. Vylnius. F. 378. 1828. D. 72.
- The Central Archives for the History of the Jewish People. NM2/8001. “O rassmotrenii form evre- jskih prisjag i soprovozhdajushhih ih obrjadov”. 1844–1859. RHYA, f. 821, op. 8, d. 382.
- Thompson, E. *Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism*. Greenwood Press, 2000.
- Ury, S. *Barricades and Banners: The Revolution of 1905 and the Transformation of Warsaw Jewry*. Stanford University Press, 2012.

Artem Kharchenko

JEWES IN THE RUSSIAN EMPIRE: WHAT DID THE IMPERIAL AUTHORITIES KNOW ABOUT THEIR SUBJECTS?

The 1840s and 1850s were crucial for comprehending the results of past and future Russian Empire policy regarding the “Jewish question” Within the Pale of Settlement, the imperial bureaucracy attempted to “improve” Jewish subjects from their initial “meeting”. Frequently, the authorities attempted to exert control over Jewish communities by destroying their self-governing institutions or by combating “Jewish clothing”. Researchers have frequently discussed how little the imperial authorities knew about their subjects. The analysis of the sources demonstrates that the authorities were adequately informed about numerous aspects of Jewish population life. The highest bureaucratic circles maintained constant contact with local representatives. Important informants became representatives of Jewish communities, each with their own motivations and narratives. In the bureaucracy’s treatment of Jewish subjects, knowledge did not translate into tolerance. At least a portion of the establishment can be described as Orientalist and racist in its perception of Jews. However, in the middle of the nineteenth century, representatives of the authorities who held a different position had an advantage. From the end of the 1850s to the beginning of the 1880s, Jews were granted individual emancipation and the option to leave the Pale under a policy known as “merger”.

Keywords: authorities, Jews, empire, orientalism.

